

دانشگاه ارسیه

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه معارف اسلامی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته: حقوق

گرایش: معارف اسلامی و حقوق - حقوق خانواده

عنوان:

بررسی فقهی و حقوقی دلالت هم باشی زوجین بر نکاح

استاد راهنمای اول: دکتر ابراهیم عزیزی

استاد راهنمای دوم: دکتر کریم جباری

نگارش:

فرهاد عباسی

شهریور ۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم:

ماحصل آموخته‌هایم را تقدیم می‌کنم به آنان که مهر آسمانی شان آرام بخش آلام زمینی ام است، به استوارترین تکیه‌گاهم، دستان پر مهر پدرم و به سبزترین نگاه زندگیم، چشمان سبز مادرم که هرچه آموختم در کتب عشق شما آموختم و هرچه بگوختم قطره‌ای از دریای بی‌کران مهربانیان را سپاس توانم بگویم. امروز هستی ام به امید شماست و فردا کلید باغ بهشتم رضای شما؛ را آوردمی گران سنگ‌تر از این ارزان نداشتم تا به خاک پیایان شما کنم، باشد که حاصل تلاشم نیم‌کوزه غبار سختیانتان را بزدايد. بوسه بردستان پر مهرتان.

سپاس:

سپاس، ایزد منان که به من این فرصت را داد تا به این مرحله از علم رسیده و از بیچ محبتی دریغ نکرد و در تمام مراحل زندگیم مرا قوت قلب بود. به مصداق «من لم یثکر مخلوق لم یثکر خالق» شایسته است از اساتید گرامتدترم جناب آقایان، دکتر ابراهیم عزیززی، دکتر کریم جباری و دکتر ابوالقاسم ولی زاده بابت راهنمایی‌های راهگشا و دلسوزانه‌شان و همچنین داوران بزرگوارسی که تقبل زحمت نموده و در جلسه‌ی دفاع این تحقیر حضور بهم رسانیدند، کمال تشکر و قدردانی را به عمل آورم.

چکیده:

خانواده که بنیادی‌ترین واحد تشکیل‌دهنده جامعه است و نقشی بی‌بدیل در تولید، حفظ و ارتقای فرهنگ جامعه دارد؛ با ازدواج تکون می‌یابد. ازدواج نزد اُمم مختلف، خصوصاً اُمّت اسلام، دارای آداب، احکام و عرف خاصی است. عدم مراعات احکام مربوط به ازدواج آن را از کارکردهای خود عقیم می‌سازد و موجب ایراد آسیبهای روانی و اجتماعی مانند افزایش ولگناری به جامعه می‌شود. با این وجود، امروزه با تغییر باورها و ارزشهای جوامع بشری، الگوهای جدیدی از زندگی مشترک شکل گرفته است که هیچ سازگاری با ارزشهای انسانی و اسلامی ندارند. از آن دست هم باشی یا ازدواج سفید است که در آن زن و مرد، بدون ثبت ازدواج در دفاتر رسمی و رعایت تشریفات و آداب نکاح، به صرف رضایت قلبی، به زندگی با یکدیگر در زیر یک سقف می‌پردازند. به عقیده ی جامعه شناسان، ازدواج سفید در ایران رو به افزایش است و عوامل مختلفی همچون مشکلات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، به رواج آن دامن می‌زند. در این تحقیق با مقایسه ی این پدیده با انواع نکاح مشروع از بعد فقهی و حقوقی به بررسی دلالت هم باشی زوجین بر نکاح پرداختیم. یافته های پژوهش نشان می‌دهند که افراد، به منظور تلذذ جنسی یا کسب شناخت از یکدیگر برای ازدواج آتی و یا زیست مشترک، وارد هم باشی می‌شوند و از دیدگاه فقهی و حقوقی، این پدیده دلالت بر هیچ یک از انواع نکاح مرسوم ندارد و نمی‌توان آثار شرعی و قانونی نکاح از جمله مهریه، نفقه و حلیت رابطه را بر آن بار نمود. با این حال، در صورت وجود قصد زوجیت میان طرفین و خالی بودن آنها از موانع نکاح و نیز رعایت تمام شرایط صحت نکاح، می‌توان، هم باشی را نکاح معاطاتی دانست. البته مشهور فقها و حقوقدانان بر این عقیده اند که، نکاح معاطاتی صحیح نیست.

کلید واژه ها: ازدواج سفید - هم باشی - هم خانه - نکاح - مهریه

فهرست مطالب

کلیات پژوهش

۱	مقدمه.....
۳	۱- بیان مسأله.....
۴	۲- پیشینه پژوهش.....
۶	۳- فرضیه ها.....
۷	۴- اهداف.....
۷	۵- ضرورت تحقیق.....
۸	۶- جنبه نوآوری تحقیق.....
۹	۷- روش تحقیق.....
۹	۸- سوالات اصلی پژوهش.....
۹	۹- سوالات فرعی پژوهش.....
۹	۱۰- مشکلات و تنگناهای پیش روی محقق.....
۱۰	۱۱- سازماندهی پژوهش.....

فصل اول: مفاهیم و پیشینه موضوع

۱۳	۱-۱- تعریف هم باشی.....
۱۶	۲-۱- تاریخچه ی پیدایش هم باشی در غرب.....
۱۸	۳-۱- وضعیت هم باشی در استرالیا.....
۱۹	۴-۱- وضعیت هم باشی در ایران.....
۲۰	۵-۱- ارکان هم باشی.....
۲۱	۶-۱- مراحل شکل گیری هم باشی.....
۲۲	۷-۱- تعاملات زوجین در هم باشی.....
۲۳	۸-۱- علل گرایش به هم باشی.....
۲۴	۱-۸-۱- عوامل اقتصادی.....

- ۱-۸-۲-علل فرهنگی..... ۲۵
- ۱-۸-۳-علل روانی..... ۲۶
- ۱-۸-۴-علل اجتماعی..... ۲۷
- ۱-۸-۵-ورود عناصر نو سازی..... ۲۸
- ۱-۹-پیامدهای هم باشی..... ۲۸
- ۱-۱۰-نظر موافقان هم باشی..... ۲۹
- ۱-۱۱-نظر مخالفان هم باشی..... ۳۰
- ۱-۱۲-تعارض هم باشی و سبک زندگی اسلامی..... ۳۰
- ۱-۱۳-انواع نکاح در جوامع امروزی..... ۳۱
- ۱-۱۴-تعریف نکاح..... ۳۳
- ۱-۱۵-انواع نکاح در فقه و حقوق موضوعه ی ایران..... ۳۳
- ۱-۱۵-۱-نکاح دائم..... ۳۴
- ۱-۱۵-۱-۱-آداب و تشریفات نکاح دائم..... ۳۴
- ۱-۱۵-۱-۲-ارکان نکاح دائم..... ۳۵
- ۱-۱۵-۲-نکاح موقت..... ۴۰
- ۱-۱۵-۲-۱-ارکان نکاح موقت..... ۴۰
- ۱-۱۶-آثار مالی نکاح..... ۴۱
- ۱-۱۶-۱-نفقه..... ۴۱
- ۱-۱۶-۲-مهریه..... ۴۲
- ۱-۱۶-۳-اجرت المثل و نحله..... ۴۲
- ۱-۱۶-۴-میراث..... ۴۳
- ۱-۱۷-آثار غیرمالی نکاح..... ۴۳
- ۱-۱۷-۱-تکالیف مشترک زوجین..... ۴۳

- ۱-۱۷-۲-ریاست شوهر بر خانواده..... ۴۴
- ۱-۱۷-۳-تمکین..... ۴۴
- ۱-۱۷-۴-حضانت..... ۴۵
- ۱-۱۷-۵-تربیت فرزندان..... ۴۵
- ۱-۱۸-انحلال نکاح..... ۴۶
- ۱-۱۹-جمع بندی..... ۴۷

فصل دوم: هم باشی از منظر فقه و فقها

- ۲-۱-تطبیق نکاح و هم باشی..... ۵۰
- ۲-۲-تعریف معاطات..... ۵۴
- ۲-۲-۱-سیر تاریخی معاطات..... ۵۴
- ۲-۲-۲-تعریف نکاح معاطاتی..... ۵۵
- ۲-۲-۳-ادله مخالفان نکاح معاطاتی..... ۵۵
- ۲-۲-۴-ادله صحت نکاح معاطاتی..... ۵۷
- ۲-۲-۵-نکاح معاطاتی و هم باشی..... ۵۹
- ۲-۳-۱-فتاوی مراجع عظام تقلید در خصوص هم باشی..... ۶۰
- ۲-۳-۱-۱-پاسخ های حضرت آیت الله العظمی سیستانی..... ۶۰
- ۲-۳-۲-پاسخ های حضرت آیت الله العظمی شبیری زنجانی..... ۶۱
- ۲-۳-۳-پاسخ های حضرت آیت الله العظمی سبحانی..... ۶۲
- ۲-۳-۴-پاسخ های حضرت آیت الله العظمی موسوی اردبیلی..... ۶۳
- ۲-۴-جمع بندی..... ۶۴

فصل سوم: بعد حقوقی هم باشی

- ۳-۱-تطبیق هم باشی و نکاح از بعد حقوقی..... ۶۶
- ۳-۲-عدم ثبت هم باشی..... ۶۸

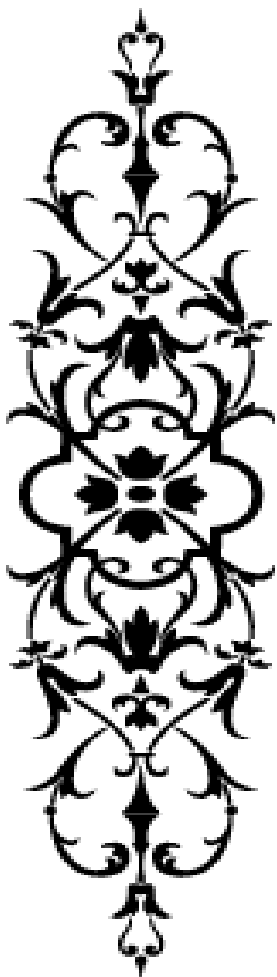
- ۳-۳-عدم تعیین مهریه..... ۷۰
- ۳-۴-آثار حقوقی هم باشی..... ۷۲
- ۳-۴-۱-وضعیت نفقه در هم باشی..... ۷۲
- ۳-۴-۲-میراث در هم باشی..... ۷۴
- ۳-۴-۳-تعیین مسکن، تمکین و شغل در هم باشی..... ۷۴
- ۳-۴-۴-نسب فرزندان در هم باشی..... ۷۵
- ۳-۴-۵-شروط ضمن عقد..... ۷۸
- ۳-۴-۶-نحوه اتمام رابطه..... ۷۹
- ۳-۴-۷-مرجع حل اختلاف..... ۸۰
- ۳-۵-جمع بندی..... ۸۰

یافته های پژوهش و پیشنهادات

- ۸۳-یافته های پژوهش..... ۸۳
- ۸۶-پیشنهادات..... ۸۶

منابع

- ۹۱-منابع فارسی..... ۹۱
- ۹۷-منابع فارسی سایت..... ۹۷
- ۱۰۱-منابع عربی..... ۱۰۱
- ۱۰۴-منابع انگلیسی..... ۱۰۴

«کلیات پژوهش»

مقدمه

هیچ انسانی به تنهایی کامل نیست. زن و مرد مکمل یکدیگرند و خداوند انسان را به گونه ای آفرید که بدون همسر ناقص است به طوریکه قرآن در آیه ۱۸۷ سوره بقره از زن و مرد به عنوان لباس همدیگر یاد می کند. انسان هرچقدر از نظر علمی، ایمان و اخلاق بالا رود، تا همسر اختیار نکند، به کمال مطلوب نمی رسد. پس هیچ چیز دیگری جای ازدواج و تشکیل خانواده را نمی گیرد. مذکر و مؤنث نیازمند هم هستند و از نظر روحی، جسمی و عاطفی هر کدام به تنهایی ناقص اند. مهم ترین نیازی که بر اثر ازدواج تأمین می شود، نیاز به آرامش و احساس امنیت و آسودگی است که در سرشت آدمی ریشه دارد و هنگامی کامل می شود که زن و مرد در کنار هم قرار گیرند. مطالعات نشان می دهد که قدمت زندگی به سبک خانوادگی، به ۵۰ هزار سال پیش باز می گردد و الگوهای زندگی خانوادگی در اعصار و بخشهای مختلف دنیا نسبتاً مشابه و حول منشاءهای عاطفی می چرخد. با این حال، از نیمه دوم قرن بیستم میلادی الگوهای ازدواج دچار تغییر شد و پدیده های جدید پا به عرصه نهادند. جامعه شناسان برای تبیین تحولات ازدواج و خانواده دو رویکرد نظری مدرنیزاسیون و قومی فرهنگی را ارائه داده اند. براساس نظریه ی مدنیزاسیون، تحولات نهادهای ازدواج و خانواده، نشانه ها و نمادهایی از تغییرات اجتماعی محسوب می شوند. زیرا تحولات اقتصادی و اجتماعی جامعه مرتبط با کاهش اقتدار سنتی و مذهبی، اشاعه و گسترش اخلاق، عقلانیت و فرد گرایی، آموزش همگانی برای هر دو جنس، افزایش برابری جنسیتی، افزایش احتمال بقاء فرزندان و ترویج و گسترش فرهنگ مصرف می باشد (عباسی و صادقی، ۱۳۸۴، ۲۷ به نقل از ویکس). اما نظریه ی قومی - فرهنگی بر نقش مستقل و معنی دار هنجارهای قومی و فرهنگی بر الگوهای ازدواج تاکید دارد و بر این باور است که هنجارها آرمان ها و اعتقادات قومی، عوامل مهم و تعیین کننده در الگوهای ازدواج هستند (عباسی و صادقی، ۱۳۸۴، ۳۱). هم باشی نیز یک الگوی جدید زیستن است که در آن زوجین بدون رعایت تشریفات نکاح مرسوم به زندگی مشترک با یکدیگر در زیر یک سقف می پردازند. این پدیده در کشور ما نیز وجود دارد و هستند زنان و مردانی

که با انتخاب این الگو با هم زندگی می کنند. از دید جامعه شناسان این پدیده در ایران روز به روز در حال گسترش است و می تواند آثار مخربی از قبیل: بی هویتی اجتماعی افراد، عدم فرزند آوری و فرزند پروری، گسست نسلها و بروز مشکلات جمعیتی برای کشور، امکان سریع گسست روابط و بروز مشکلات روانی از قبیل افسردگی و اضطراب، کاهش مسئولیت پذیری افراد و رونق ولنگاری با فرار از مشکلات، عدم ارضا کامل و جامع نیازها، گرایش بیشتر به فرهنگ غرب، افزایش شهوترانی و لذت گرایی بی حد و حصر و افزایش تنوع طلبی، افزایش بیماری های مقاربتی، افزایش آمار سقط جنین و افزایش ناباروری را در پی داشته باشد. البته برخی افراد، فوایدی از جمله: وسیله ای برای کاهش فساد و فحشا در جامعه، عاملی برای شناخت بیشتر و پایه ای برای ازدواج های موفق و مناسب نیز برای آن بر شمرده اند. با این وجود، به جهت نو بودن این پدیده در جامعه ی ایرانی مقالات کمی در خصوص آن نگاشته شده است و زوایای مختلف این پدیده بررسی نشده است. در حالیکه در برخی کشورها مانند فرانسه و هلند به دلیل فراگیر شدن این پدیده و پیشگیری از عوارض آن به تعیین مقرراتی برای آن پرداخته اند و آن را رابطه ای قانونی دانسته اند. از این رو می طلبد به منظور حفظ و نجات جامعه، هرچه بیشتر به این مسأله پرداخته شود تا زوایای پنهان آن روشن گردد. بی شک یکی از ابعاد مهم این پدیده، بعد فقهی و حقوقی آن است تا شرعی و قانونی بودن آن مشخص گردد. در همین راستا ما با روش تحلیلی مبتنی بر مطالعه ی کتابخانه ای به دلالت این پدیده بر نکاح پرداختیم و پایان نامه ای تهیه نمودیم تا ساختار هم باشی و نکاح در اصطلاح فقهی و حقوقی را موشکافی نماییم و نتایج خویش را به جامعه عرضه کنیم. در پایان به دست آمد که: در صورت وجود قصد زوجیت و شرایط نکاح، میان زن و مرد می توان هم باشی را از این منظر که صیغه در آن جاری نمی شود مشابه نکاح معاطاتی دانست.

۱- بیان مسأله

حضرت محمد صلی الله علیه و آله می فرمایند: «ما بُنِيَ فِي الْإِسْلَامِ بِنَاءً أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، وَأَعَزَّ مِنَ التَّزْوِيجِ» (علامه مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۰، ۲۲۲). (در اسلام، هیچ بنایی ساخته نشده که نزد خداوند عز و جل محبوب تر و ارجمندتر از ازدواج باشد). از این بیان برداشت می شود که خانواده مهم ترین و قدیمی ترین گروه اجتماعی و سنگ بنای هر جامعه به حساب می آید و در دین مبین اسلام دارای جایگاه و قداست خاصی است به طوریکه افراد ابداً در آن رشد و نمو یافته و پس از تربیت، وارد اجتماع می شوند. خانواده با ازدواج تشکیل می شود و در حفظ و گسترش قدرت ملی و اقتصاد نقش اساسی دارد. سستی بنیان خانواده نیز عامل انحطاط و آسیب های مختلف روانی، فرهنگی، شرعی است. تکون خانواده در هر جامعه ای با آداب و رسوم مختلف فرهنگی، اجتماعی، قانونی و شرعی همراه است. از طرفی هر چه این آداب سخت تر و سنگین تر می شود؛ انگیزه تشکیل خانواده و ازدواج رسمی و آشکار را با مشکل مواجه می کند. و از طرف دیگر سران استکبار و استثمار جهانی که قداست خانواده را مانعی اساسی در برابر مطامع و خواسته های نامشروع خود می بینند، با همه توان، تلاش می کنند که با به رسمیت شناختن خانواده های هم جنس، زوج های هم خانه^۱ و خانواده اشتراکی^۲ کُمونی^۳ قداست و جایگاه خانواده را از بین ببرند (محمدی ری شهری، ۱۳۸۷، ۱۱).

در غرب از هم باشی^۴ به زندگی مشترک زن و مرد به همراه روابط جنسی، بدون ازدواج یاد می شود (<https://en.oxforddictionaries.com>) و با ازدواج سفید^۴ فرق دارد. زیرا ازدواج سفید، یک ازدواج ثبت شده بدون رابطه ی جنسی است که بدون قصد ایجاد رابطه زوجیت و زناشویی تنها با اهداف اقتصادی، اجتماعی یا حقوقی صورت می پذیرد و نام ازدواج سفید احتمالاً ریشه در سفید بودن ملحفه شب اول ازدواج دارد (ویکی پدیا، ازدواج سفید)؛ اما در فرهنگ ایرانی هم باشی و ازدواج سفید به یک معناست و به جای هم به کار برده می شوند. علت این نامگذاری و ترکیب جذاب (ازدواج سفید) و رواج آن نیز، نفوذ فرهنگ غرب و تابو شکنی و حرمت زدایی از جامعه و رواج و عادی سازی نوعی رابطه نامشروع و نامتناسب

^۱ زوج های هم خانه: زوج های غیر هم جنسی هستند که با هم در یک خانه زندگی می کنند و روابط جنسی دارند؛ اما پیمان ازدواج ندارند (گیدنز، ۱۳۷۳، ۴۵۲).

^۲ Communities

«کمون ها، خانواده های گروهی ای هستند که با وجود عنصر تخالف جنسی، عنصر اختصاصی بودن را ندارند و همه گروه، یک خانواده به شمار می رود. از این رو، همه زنان، همسر همه مردان دانسته می شوند و همه مردان، شوهر همه زنان، و فرزندان نیز فرزندان گروه هستند و مسؤولیت نگهداری از آنان برعهده همه است. از نیمه های قرن نوزدهم میلادی به این سو و اخیراً از دهه ۱۹۶۰ م، تحت تأثیر برخی دیدگاه های افراطی، کمون ها به عنوان جایگزین خانواده به تدریج به صحنه آمدند و طرفدارانی را از میان جوانان غربی به خود، جذب کردند» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۷، ۱۱-۱۴).

^۳ cohabitation

^۴ White marriage

با فرهنگ ایران از طریق رسانه ها عنوان شده است (<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1394/04/14/790907>). از همین رو هر جا که از ازدواج سپید نام می بریم، منظور همان هم باشی است.

هم باشی به زندگی مشترک زن و مرد، بدون ازدواج رسمی گفته می شود. متأسفانه آمار دقیقی از هم باشی در ایران در دسترس نیست اما به اعتقاد اساتید علوم اجتماعی، به دلیل وجود عواملی از قبیل مشکلات مالی، محک زدن رابطه، آشنایی بیشتر، اعتقاد نداشتن به ازدواج سنتی، هزینه بالای اجاره یا خرید مسکن، نبود تناسب دخل و خرج و ... در ایران، روبه گسترش است. این پدیده برای اولین بار در پی انقلاب جنسی در غرب پدیدار گشت و سپس در سایر نقاط جهان انتشار یافت. این سوغات فرنگی سابقه ی چندانی در کشور ما ندارد از همین رو پدیده ای ناآشنا می باشد و از آنجاکه مستقیماً با مهم ترین گروه اجتماعی یعنی نهاد خانواده سر و کار دارد، می تواند، سبب بروز آسیب های اجتماعی و روانی در جامعه گردد. از همین رو به منظور ایجاد آگاهی و همچنین پیشگیری از هرگونه عوارض منفی احتمالی، باید زوایای مختلف آن مورد بررسی قرار گیرد. یکی از این زوایا بعد فقهی و حقوقی آن است، زیرا هر مسأله ای در جامعه مسلمین باید مورد تایید شرع و قانون باشد. بنابراین در این پژوهش ما به بررسی فقهی و حقوقی دلالت هم باشی زوجین بر نکاح پرداختیم.

۲- پیشینه پژوهش

از آنجاییکه هم باشی پدیده ای نوظهور است و سابقه و قدمت چندانی در ایران ندارد کتاب خاصی در این زمینه نگارش نیافته است، اما پایان نامه؛ مقاله؛ و اخباری در این خصوص وجود دارد که ذیلاً به برخی از آن ها اشاره می کنیم:

آقای بهزاد رستمی زاد در پایان نامه ی خود با عنوان «ماهیت فقهی حقوقی ازدواج سفید» (۱۳۹۵) به بررسی ماهیت ازدواج سفید پرداخته و بیان داشته که نمی توان آن را نکاح دانست. چراکه نکاح به ایجاب و قبول نیاز دارد و معاطات در نکاح راه ندارد.

آقای دهقان جلیلی در پایان نامه ای با عنوان «بررسی جایگاه ازدواج سفید در نظام حقوقی ایران» (۱۳۹۶) سعی نموده تا با شناسایی و بررسی ازدواج سفید، واکاوی حقوقی آن، راهکارهای پیشگیری و مقابله با آن را شناسایی و پیشنهاد کند.

خانم آسیه خلیفه زاده یزدی در پایان نامه ی خود تحت عنوان «تحلیل حقوقی و جرم شناختی ازدواج سفید در ایران» (۱۳۹۶) از دیدگاه جرم شناختی به بررسی این پدیده پرداخته است و اذعان داشته: در خصوص ازدواج سفید جرم انگاری صورت نگرفته است لیکن طبق مواد مرتبط با نکاح شرعی ازدواج سفید دارای مشروعیت نبوده و جرم محسوب می گردد. لذا شناسایی موارد این جرم در این پژوهش بسیار دارای اهمیت می باشد و تلقی شدن ازدواج سفید به عنوان یک جرم در جامعه با تصویب قانونی مشخص در سرفصل قانون مجازات اسلامی از نتایج مدنظر در پژوهش می باشد.

آقایان سید سعید حسینی زاده آرانی و اصغر وثوقی اصل، در مطالعه ای تحت عنوان «هم باشی و پیامدهای آن» (۱۳۹۷) کوشیده اند علاوه بر برشمردن عوارض و پیامدهای شوم هم باشی، راهکارهای مناسبی نیز در جهت آموزش خانواده ها ارائه کنند. آثاری چون کم شدن حس مسئولیت، تحمیل هزینه اضافی بر جامعه برای پرورش فرزندان این ارتباط، کم شدن اعتماد زوجین به یکدیگر، زیاد شدن احتمال طلاق، کم شدن شادی و نشاط زوجین به خصوص زنان، کاهش فرزندآوری، کاهش شانس مادر شدن دختران.

خانم ها مژگان یاسری، ثریا چراغی و فاطمه فتحی در مقاله ی «بررسی علل روانشناختی و جامعه شناسی گرایش به ازدواج سفید» (۱۳۹۶) می گویند: مهم ترین عوامل گرایش به این رابطه را تغییرات فرهنگی جامعه ایران، مشکلات مالی جوانان، محک زدن رابطه، آشنایی بیشتر، عدم اعتقاد به ازدواج، سست شدن اعتقادات مذهبی، افزایش مردان تنها و زنان بیوه ناشی از طلاق، الگو برداری از ماهواره و رسانه های بیگانه که قبح این نوع رابطه را از بین می برند، توقعات بالای دختران، قطع وام ازدواج و هرگونه کمک مالی به پسران از سوی نهادهای مالی، متمایل شدن به مصرف مواد مخدر و ایجاد خلاء روانی برای دختران و رهایی از هفت خوان ازدواج رسمی است.

آقای موسی زرعی و خانم ها مینا علی آبادی و طاهره شفایی در مقاله ی «ازدواج سفید از دیدگاه اسلام و دانشجویان» (۱۳۹۶) به بررسی ازدواج سفید از دید اسلام و دانشجویان می پردازند و به دنبال یافتن علل گرایش دانشجویان به این پدیده می باشند. و از جمله علل گرایش به آن را مشکلات اقتصادی، همچون: بیکاری، سخت بودن ازدواج، مهریه های سنگین و توقعات بالای خانواده ها و اعتقادات ضعیف دینی می دانند.

جناب آقای اکبر فهیمی در مقاله ای با عنوان «بررسی فقهی حقوقی ازدواج سفید» (۱۳۹۶) ماهیت ازدواج سفید را از منظر فقه و حقوق مورد بررسی قرار داده و معتقد است که ازدواج سفید در فقه و قانون به رسمیت شناخته نشده و عملی مجرمانه است که عامل آن مستحق مجازات است.

خانم مطهره درویشی نژاد خُنا در پایان نامه ای با عنوان «بررسی حقوقی - جرم شناختی ازدواج سفید در ایران» (۱۳۹۵) به بررسی هم باشی پرداخته است و اذعان داشته: از منظر حقوقی ازدواج سفید منطبق با هیچ یک از نهادهای ازدواج رسمی در ایران نبوده و از منظر کیفری نیز جرم انگاری این پدیده به دلیل اصل حداقلی بودن حقوق جزا و ورود به حریم خصوصی قابل قبول نبوده و از سوی دیگر قرار گرفتن این پدیده در قالب جرایم بدون بزه دیده و عدم امکان شناسایی مرتکبان، روند کشف، تعقیب، رسیدگی و مجازات را دچار مشکل می سازد.

آقای سعید صفری در پایان نامه ی خود تحت عنوان «مطالعه ی تجربه ی زیسته ی زوجین تشکیل دهنده ی ازدواج سفید در تهران با روش نظریه ی زمینه ای» (۱۳۹۴) در خصوص هم باشی می گوید: در نهایت می توان با توجه به نظریه ی به دست آمده در جریان پژوهش مدعی شد که ازدواج سفید (هم باشی) رابطه ای است که در جامعه ی ما نمی تواند با طول مدت زیاد ادامه یابد و جدایی خواسته و یا ناخواسته ی زوجین از یکدیگر و یا ازدواج به شیوه ی مرسوم، سرنوشتی است که در انتظار زوجین این رابطه هاست.

سمیه قدسی و فرنگیس بیات در مقاله ای تحت عنوان «ازدواج سفید: درد یا درمان» (۱۳۹۳) به مطالعه ی تجربی زوج های تشکیل دهنده ی خانواده ی سفید پرداختند. در نتیجه گیری این تحقیق مشخص گشت که مخفیانه بودن این شکل از زندگی همان اندازه که امکان فرار افراد از قوانین ناظر بر ازدواج یا سنت های دست و پا گیر را فراهم می کند می تواند آسیب جدی و اصلی این رابطه نیز باشد. به دلیل فقدان حمایت های خانوادگی، شبکه ی روابط اجتماعی و از همه مهم تر، حمایت های قانونی از این شکل زوجیت، افراد در مقابل آسیب های آن سکوت می کنند. خشونت ها و سوء استفاده های احتمالی معمولاً بیان نمی شوند و این امر به ویژه زنان را در وضعیت آسیب پذیری قرار می دهد.

۳- فرضیه ها

در این تحقیق آنچه که از داشته های سابق ما نشأت گرفته و موجب گردیده است تا به بررسی هم

باشی بپردازیم فروض ذیل می باشد:

۱) هم باشی دلالت بر نکاح ندارد و نکاح محسوب نمی شود.

۲) هم باشی هیچ گونه حقوقی برای طرفین ایجاد نمی کند.

۳) فقه و حقوق، هم باشی را به رسمیت نمی شناسد.

۴-اهداف

ما در این پژوهش اهداف ذیل را دنبال می کنیم و امیدواریم که در پایان تمامی آن ها محقق گردد. چراکه معتقدیم جامعه ی امروز بیش از هر وقت دیگر به اطلاع رسانی و آموزش در حوزه ی حقوق خانواده و زندگی اسلامی نیازمند است:

- ۱) شناسایی هم باشی به عنوان پدیده ای نو ظهور و دلالت یا عدم دلالت آن بر نکاح.
- ۲) شناسایی آسیب های قانونی محتمل در برخورد با مسأله ی هم باشی.
- ۳) شناسایی حقوق طرفین در این نوع از زندگی.

۵-ضرورت تحقیق

ازدواج در بینش اسلام، سنتی الهی است و قبول آن در واقع راضی شدن به رضای اوست. پذیرش ازدواج جلوه ای از بندگی است و آدمی با تن دادن به آن به واقع فرمان خدا را پذیرا می شود. به عبارت دیگر، قبول ازدواج قرار گرفتن در خط عبادت و بندگی است و می دانیم عبادت چیز دیگری نیست. ازدواج یک مسئولیت و تکلیف دینی است و آدمی با پذیرش و قبول آن و رعایت تعالیم و دستورات مربوط به آن، در واقع وظیفه ی دینی خود را پذیرفته و عمل کرده است. زمینه ساز تقوای الهی است؛ در همین خصوص حضرت رسول اکرم (ص) می فرماید: «مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَحْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ، فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْبَاقِي» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۷، ۵۲)، معنا: کسی که ازدواج کند، نیمی از دین خود را حفظ نموده است و برای نیمه دوم باید تقوای خدا در پیش گیرد. ازدواج مایه ی تقویت شرایط معنوی آدمی است و رسول خدا (ص) در بیاناتی فرموده اند: «شِرَارُكُمْ عَزَابُكُمْ، رَكَعَتَانِ مِنْ مَتَاهِلٍ خَيْرٌ مِنْ سَبْعِينَ رَكَعَةً مِنْ غَيْرِ مَتَاهِلٍ» (محمدی ری شهری، ۱۳۷۵، ج ۲، ۱۱۸)، معنا: بدترین افراد شما عذاب های شمایند؛ دو رکعت نماز فرد متاهل بهتر است از هفتاد رکعت نماز فرد غیر متاهل؛ «أَرْبَعُ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَوْنُهُمْ: الْغَازِي، وَالْمُتَزَوِّجُ، وَالْمُكَاتِبُ، وَالْحَاجُّ» (همان، ۱۳۸۷، ۶۰)، معنا: چهار کس اند که خداوند عز و جل، وظیفه دارد به آن ها کمک کند: رزمنده، متاهل، بنده قراردادی، و حج گزار؛ «الْمُتَزَوِّجُ النَّائِمُ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْعَزَبِ» (همان، ۱۳۷۵، ج ۲، ۳۰)، معنا: ازدواج کرده ی خفته، نزد خدا برتر است از ازدواج نکرده ی روزه گیر شب زنده دار. قرآن کریم درباره ی ازدواج می فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» و از نشانه های او اینکه همسرانی از جنس خود شما

برای شما آفرید، تا در کنار آن ها آرامش یابید، و در میانتان مودت و رحمت قرار داد، در این نشانه هائی است برای گروهی که تفکر می کنند هم چنین در جایی دیگر می فرماید: «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» بی همسران خود و غلامان و کنیزان درستکاران را همسر دهید اگر تنگدستند خداوند آنان را از فضل خویش بی نیاز خواهد کرد و خدا گشایشگر داناست. ازدواج به خودی خود، مستحب مؤکد است؛ اما برای کسی که بدون ازدواج به گناه می افتد واجب است. برای ازدواج فوایدی بسیاری ذکر گردیده است که از آن دست می توان به این موارد اشاره نمود: ازدواج عاملی است برای رفع نیاز طبیعی (غریزه جنسی)، وصول به آرامش و سکون، ورود جدی تر و رسمی تر انسان در جامعه، گذشت و فداکاری، ایثار و احسان (قائمی امیری، ۱۳۹۲، ۱۹-۲۱).

بحث پیرامون ازدواج هیچ گاه کمرنگ نشده و نخواهد شد اما در دهه های اخیر با تغییر جهانی الگوهای ازدواج، جامعه ایرانی نیز به تاسی از این سیل تحولات و تحت تأثیر پاره ای دیگر از عوامل با بروز پدیده های جدیدی مواجه شده است که پیوند رسمی بین زوجین را دستخوش تحولات نموده است. در دهه ها و اعصار پیشین، زوجین حتی بدون مشاهده یکدیگر به عقد هم درآمده و پس از انجام تمامی تشریفات قانونی ازدواج، اجازه رویت همدیگر را داشتند (سلامت نیوز، ۱۳۹۷)، اما امروزه دختران و پسران ابتدا با یکدیگر آشنا می شوند و پس از اینکه همدیگر را پسندیدند، اقدام به ازدواج می کنند. برخی نیز الگوهای جدیدی را که در جامعه ی ایرانی کمتر شناخته شده است و تناسبی با فرهنگ ایرانی - اسلامی ندارد پیش می گیرند و ترجیح می دهند در قالب این نوع از زندگی به زیستن در کنار هم بپردازند. یکی از این الگوها هم باشی است که خانواده ها، جوانان و جامعه شناخت صحیح و کاملی از آن ندارند. به همین منظور، جهت بالا بردن آگاهی جامعه، دلالت هم باشی بر نکاح را مورد بررسی قرار دادیم تا این مسیر تاریک برای جامعه؛ خانواده ها و افرادی که بدون آگاهی یا با اطلاعات ناقص و غلط می خواهند در آن قدم بگذارند یا گذاشته اند روشن گردد؛ زیرا معتقدیم که ایجاد آگاهی عمومی ضرری برای جامعه ندارد و این جهل است که موجب بروز مشکلات می شود.

۶- جنبه نوآوری تحقیق

با وجود اینکه هم باشی، از طرفی مهم ترین گروه اجتماعی یعنی خانواده را تحت تأثیر خود قرار می دهد و در حال تبدیل شدن به یک فرهنگ عمومی است و از طرف دیگر به دلیل نوظهور بودن زوایای پنهان

بسیاری دارد اما تاکنون، به صورت تخصصی، در مورد دلالت این رابطه بر نکاح، مقاله یا پایان نامه ای انتشار نیافته است. فلذا بررسی فقهی و حقوقی دلالت هم باشی بر نکاح موضوعی بدیع و مناسب برای کار پژوهشی بشمار می آید و می تواند چراغی پیش روی پژوهشگران بعدی باشد.

۷- روش تحقیق

نوع طرح تحقیق، توصیفی - تحلیلی و روش تحقیق نیز کتابخانه ای و مبتنی بر بهره گیری از کتب مرتبت، همایش ها، مقالات، سایت های اینترنتی معتبر و راهنمایی اساتید محترم است. همچنین با توجه به نوع تحقیق این پژوهش فاقد جامعه آماری است.

۸- سوالات اصلی پژوهش

- آیا هم باشی دلالت بر نکاح شرعی و حقوقی می کند؟

۹- سوالات فرعی پژوهش

۱. هم باشی و نکاح چیستند و شباهت و افتراقشان در چه چیز است؟

۲. آثار نکاح کدامند؟

۳. آیا بر هم باشی، آثار نکاح جاری می شود؟

۱۰- مشکلات و تنگناهای پیش روی محقق

طبیعتاً بحث پیرامون موضوعی که سابقه چندانی در جامعه ما ندارد و پدیده ای نو ظهور است خالی از سختی نیست که البته این خود بخشی از کار علمی و تحقیقاتی است و عیار کار را نشان می دهد. با این وجود در ایران منابع محدودی در خصوص هم باشی وجود دارد و متأسفانه با اینکه مسأله ای قابل بحث است کتابی در این زمینه نگاشته نشده است. از طرفی دیگر به دلیل برخی محدودیت های اجتماعی آمار رسمی ای در این خصوص وجود ندارد؛ که نشان از کم توجهی ارگان های مربوطه، به این امر دارد و همین عوامل سختی کار پژوهشی را دو چندان می کند.

۱۱- سازماندهی پژوهش

در تحقیق پیش رو ابتدا در فصل های اول و دوم به بیان کلیاتی در خصوص کار انجام شده و موضوع مورد نظر پرداختیم تا مخاطب با هم باشی، آشنا گردد و سپس در فصول سوم و چهارم به بیان شرایط و آثار فقهی و حقوقی ازدواج رسمی پرداخته ایم تا با مقایسه ازدواج رسمی و هم باشی به جواب سوالات خود در این زمینه برسیم و در فصل پنجم به بیان آن ها اکتفا نماییم.